

den: de Partij van de Arbeid, en zij was niet eens de grootste geworden, terwijl de confessionele partijen hun aanhang behouden hadden – daarop vooral doelde Bruins Slot, toen hij daags na de verkiezingen in *Trouw* schreef: 'Er is niets veranderd. Er is niets 'vernieuwd'.'¹

De juistheid van die conclusie werd door de verkiezingen voor de Provinciale Staten slechts onderstreept: enige winst voor de KVP, de CHU en de CPN en een gevoelig verlies voor de Partij van de Arbeid die bijna een tiende van haar aanhang verloor. In juli was het bij de gemeenteraadsverkiezingen de CPN die in Amsterdam en in de Zaanstreek de meeste stemmen verwierf, meer nog dan de Partij van de Arbeid.

★

Van de zomer van '46 af kende Nederland weer normaal gekozen vertegenwoordigende lichamen – de parlementaire democratie, door de Duitse bezetter opgeheven, was over de volle breedte hersteld. Hersteld zonder dat de vraag of zij wel hersteld diende te worden, een rol had gespeeld, hersteld zonder grote schokken of aanvaringen. Het constitutioneel bestel waarvoor Thorbecke een eeuw eerder de grondslag had gelegd, was ongedeerd uit de storm van de Tweede Wereldoorlog te voorschijn gekomen. Die oorlog had er geen ingrijpende gevolgen voor gehad.

Verder dan die conclusie, verder dan de zomer van '46 behoeven wij in het beschrijvende gedeelte van deze *Epiloog* niet te gaan, behoudens dan dat aan het tot dusver behandelde nog twee punten moeten worden toegevoegd.

Het eerste betreft de formatie, ook al geheel volgens de regels van het parlementair-democratisch stelsel, van het nieuwe kabinet.

Een sleutelpositie werd daarbij ingenomen door de KVP. Staande voor de keus om de 'coalitie' met de ARP en de CHU te herstellen die in de jaren '20 en '30 haar stempel had gedrukt op Nederlands parlementaire geschiedenis, dan wel in zee te gaan met de Partij van de Arbeid, koos zij voor het laatste, zulks om drie redenen: op sociaal-economisch gebied was er een vèrgaande mate van overeenstemming tussen haar denkbeelden voor de naaste toekomst en die van de PvdA, voorts wilden beide

¹ *Trouw*, 18 mei 1946.